

Swarzędzki alfabet historyczny Antoniego Kobzy

Polacy i Niemcy, szlachta i włościanie. Ziemia swarzędzka

Mezalianse w familiach właścicieli ziemskich „ziemi swarzędzkiej”. (fragmenty)

Mezalianse – zawarcie małżeństwa z osobą niższego stanu lub pochodzącą ze środowiska niżej cenionego w społeczeństwie. (Red. S. Skorupka, H. Auderska, Z. Łempicka, *mały Słownik języka polskiego*, PWN, Warszawa 1974);

...W dawnej Polsce, w rodzinie właściciela ziemskiego o pochodzeniu szlacheckim mezalianse zdarzały się niezwykle rzadko. Nie znaczy to wcale, że właściciel większego lub mniejszego majątku ziemskiego stronił od kobiet niższego stanu. Chciałoby się powiedzieć, że wprost przeciwnie. Obiekt pożądania wywodzący się z miejscowego chłopstwa czy niższych warstw mieszczaństwa, był łatwiejszy do „zdobycia” niż kobieta/panna ze stanu szlacheckiego. Stąd też, w niektórych majątkach – jak wyrażano się z przekąsem – było zadziwiająco dużo dzieci chłopskich wyróżniających się zdolnościami i inteligencją oraz fizycznym podobieństwem do miejscowego właściciela majątku...

W niektórych, wyjątkowych przypadkach, prawdziwy ojciec dziecka, czuwał potajemnie nad jego rozwojem i życiem. Nie dawał mu swojego nazwiska, ale brzmienie podobnie lub wywodzące się od nazwy jakiegoś folwarku/majątku wchodzącego w skład posiadanych dóbr. Nie kończyło się to jednak mezaliansem czyli ślubem szlachcica z chłopką, matką jego dziecka, a o tym związku i jego owocach wiedziało niewiele osób...

Mezalianse były także nie do pomyślenia w rodzinach chłopskich, które starały się żenić (wydawać za mąż), swoje dzieci z osobami o równym statusie majątkowym...

W rodzinach właścicieli ziemskich narodowości niemieckiej, znanych z okolic Swarzędza, zdarzały się jednak głośne mezalianse, czyli małżeństwa wbrew opinii

Portret Marie Elisabeth Mangelsdorf z Zabakuk.
(mal. hr. Friedrich Schöner wg www.treskowpage.com,
pobrano 29.09.2022 r. g. 10.00).

krewnych i lokalnej społeczności – co pozytywnie świadczyło o charakterze i intencjach głównych bohaterów.

Familia von Treskow

Związek Alberta Sigismunda Friedricha von Tres(c)kow (1717-1767) z chłopką Marie Elisabeth Mangelsdorf (1726-1811) z Zabakuk, także był mezaliansem choć nie było formalnego ślubu. Usankcjonowaniu związku stało na przeszkodzie prawo królestwa pruskiego, ale wspomniana para żyła razem i miała troje dzieci¹...

Ojciec nie wypierał się potomków i dał im swoje nazwisko z tym, że nie mogli oni dziedziczyć jego szlachectwa i majątku. Jego drugie dziecko, Sigmund Otto (zwany także Otto Sigismund), późniejszy właściciel klu-

¹ Prawo pruskie zabraniało zawierania małżeństw osobom pochodzącym z różnych stanów. Prawo w tej dziedzinie zostało zliberalizowane po wojnach napoleońskich i dopuszczało związki tego typu.

W tym cyklu artykułów przybliżających naszą historię, autor – Pan Antoni Kobza – przedstawia fragmenty swej najnowszej książki, w której opowiada Państwu o dawnych mieszkańcach ziemi swarzędzkiej. Jest to rzecz nie tylko dla regionalistów, ale także dla czytelników zainteresowanych genealogią i dziejami własnej rodziny. Tym razem – właściciele ziemscy i wielkocłopi w okolicy Swarzędza w XIX i pierwszej połowie XX wieku. A następnie – kolejne fragmenty rozdziału, w którym czytelnik może odszukać własnych przodków żyjących na ziemi swarzędzkiej w XIX wieku. W wykazie mieszkańców, obok każdego nazwiska znajdują się daty publikacji źródeł wspominających daną osobę. Książkę można nabyć za pośrednictwem biblioteki na os. Czwar-taków, Swarzędzkiego Centrum Historii i Sztuki i bezpośrednio od autora (e-mail: terant2002@wp.pl) Polecamy!

cza owińskiego, do czasu otrzymania nobilitacji z rąk króla Prus, nie mógł też używać predykatu „von” przed swoim nazwiskiem i podpisywał się jako Treskow.

Dzięki przyjaciółom rodziny Otto Sigmund zdobył wykształcenie oraz cenne kontakty na królewskim dworze, co przy jego inteligencji skutkowało zdobyciem wielkiego majątku.

Będąc już szlachcicem i pruskim magnatem finansowym, mieszkając w pałacu w Owińskach, nie zapominał o swojej matce pochodzącej z ludu. Wspomagał ją finansowo, a w zachowanych rodzinnych listach jawi się ona jako żyjąca skromnie, zaakceptowana i ukochana babcia, która była regularnie odwiedzana w Halberstadt przez syna i wnuki...

W roku swojej nobilitacji (1797) Otto Sigmund zlecił artyście z Halberstadt (był nim hr. Friedrich Schöner) namalowanie portretu matki. Zaginiony jeszcze w XIX wieku obraz, wisiał w owińskim pałacu do 1845 r.

Albert v. Tres(c)kow właściwie „zapo-czątkował” serię mezalianсів w owińskiej rodzinie. Tak się składało, że w co drugiej, kolejnej generacji, jeden z jej członków popełniał mezalianse.

Otto Sigismund v. Treskow (1793-1855), czwarte dziecko Sigismunda Otto Josepha i wnuk Alberta. Po połączeniu

w 1826 r. swojego majątku z majątkiem brata Wilhelma do którego należały Owińska, stał się bodaj najbogatszym członkiem rodziny. Rozległość dóbr wynosiła wówczas ok. 7000 ha, a ich centrum znajdowało się w Owińskich.

W 1835 r. rodzina i znajomi z pruskich wyższych sfer przeżyli zaskoczenie i szok z powodu ślubu właściciela Owińsk. Jego wybranką była katoliczka, Polka, Józefina Koperska (1818-1897). Miała wówczas 17 lat i wywodziła się z polskiej, ale zubożałej szlachty. Jej ojciec był dzierżawcą majątku w Łagiewnikach sąsiadującego z Chludowem, i trzymał jeden z folwarków v. Treskowa...

Niestety, otoczenie nie było tak wyrozumiałe, jak było to w przypadku Alberta v. Treskowa i Elisabeth w Halberstadt. W Owińskich i Wielkopolsce członkowie rodziny młodej pary nie chcieli pogodzić się z mezaliansem. Polka, katoliczka i bez majątku! Ślub jednak się odbył i Józefa z mężem zamieszkała w pałacu w Owińskich. Pod wpływem męża i otoczenia przeszła na protestantyzm, ale w dalszym ciągu jej sytuacja przypominała sytuację „trędowatej” z powieści Mniszkówny...

Prawdopodobnie, złe traktowanie Józefy przez powinowatych było przyczyną dłuższych pobyków młodej pary poza pałacem w Owińskich...

Hrabia Wilhelm von und zu Arco (1865-1944), wnuk Otto Sigmunda (Sigmunda), był synem Wilhelma i Berty (z domu v. Treskow). Berta przed ślubem otrzymała od ojca dobra Wronczyn i Złotniki pod Pobiedziskami. Majątek posiadał 950 ha powierzchni i graniczył z dobrami owińskimi... Po śmierci męża Berta w 1880 r. sprzedała majątek Richardowi Falkenhay'owi razem z trójką swoich dzieci przeniosła się do Berlina.

Jej syn Wilhelm stał się tu bohaterem skandalu. Sam już niemłody, zakochał się w 10 lat starszej od niego Julie Löwe z domu Manheimer. Była to jeszcze piękna, niezwykle bogata, wdowa po mężu milionerze i przyszła spadkobierczyni po równie bogatym ojcu, ale - Żydówka...

...niemieckie, nacjonalistyczne, szczególnie anty-żydowskie gazety nastawiały społeczeństwo negatywnie do hrabiego Wilhelma i oskarżały go o lekkomyślność i wręcz brak patriotyzmu.

Pod wpływem krytyki swoich środowisk

2 W 1899 r. Od Falkenhay'a Wronczyn został zakupiony przez Tadeusza Jackowskiego.

Otto Sigismund v. Treskow

Józefa v. Treskow z domu Koperska

i szerokiej opinii publicznej Wilhelm i Julia zmuszeni byli w 1914 r. wziąć rozwód...

* * *

Wykaz (fragmenty) mieszkańców ziemi swarzędzkiej (bez miasta Swarzędza), wymienionych w opracowaniach i źródłach z XIX wieku

Uwaga: Daty roczne w nawiasie kwadratowym umieszczone obok danej osoby, są datami publikacji źródeł lub opracowań zawierających nazwisko tej osoby. W przypadku niektórych osób przytoczone są opracowania wydane w XX wieku. Wykaz nie uwzględnia ksiąg prowadzonych przez biura parafialne oraz ksiąg urzędów stanu cywilnego.

7. Janikowo (fragmenty)

...

K

- » Karpiewska Marianna z d. Kosmowska, sec. voto Hauskowa [1835];
- » Karpiewski Stanisław, gospodarz [1835, 1844, 1848];
- » Karpiewski Jakub (syn Stanisława) i Katarzyna (z d. Kubacka, żona, sec. voto Żurek), gospodarze, dzieci: Jan, Marianna, Stanisław, Wojciech [1821, 1848];
- » Karpiewski Jerzy, gospodarz [1868];
- » Karpiński Jakub, gospodarz [1821];
- » Karpiński Michał, sołtys [1821];
- » Kasperski, gospodarz [1834];
- » Klamecki Stanisław, gospodarz [1851];
- » Knypiński Maciej, gospodarz i karczmarz [1848];
- » Knypiński Mateusz, gospodarz i karczmarz [1844, 1845, 1848]...

Ż

- » Żurek Franciszek, gospodarz [1844, 1848, 1893];
- » Żurek Jan, gospodarz [1844, 1848];
- » Żurek Stanisław, gospodarz [1893, 1923]...

8. Jasin (fragmenty)

...

B

- » Baraniak Walenty i Weronika, córka Anna [1890];
- » Bartecki Wawrzyn i Rozalia [1890];
- » Bethke, gospodarz, agent kolońskiego towarzystwa od gradobicia [1854, 1869];
- » Brzeziński Johan [1830]...

C

- » Czapla Anna Krystyna (z d. Manthey), wdowa [1848];
- » Czapla Jan, gospodarz [1879];
- » Czapla Johan [1830];
- » Czapla, rodzeństwo [1846, 1848]...

D

- » Dembińska Helena [1890];
- » Drzazga Michał, gospodarz [1827, 1840, 1846, 1848]...

...

P

- » Paczkowski Andrzej [1890];
- » Paczkowski Józef [1890];
- » Paczkowski Marcin [1890];
- » Pfeiffer August Henryk, właściciel młyna wiatracznego [1865];
- » Karol August, syn [1875];
- » Piechowiak Melchior, gospodarz [1890, 1891, 1899, 1900];
- » Józefa, żona z d. Waliszka, ...

Antoni Kobza